

# ՄԵՂՈՒՐ

## ՀԱՆԴԻՍ ՏԵՍԵՕՐԵԱՅ

|                                              |                                    |                                        |
|----------------------------------------------|------------------------------------|----------------------------------------|
| Եւ Հրապարակիչն անոն ամսոս 10ին, 20ին և 30ին: | Տարեկան գինն է 130 դրամ:           | Ծանոցումը ձկն անգամ համար պոլին 100 ր  |
| Սպորաբրուկեան գէղերն էն:                     | Վեցամսեայ " 70 "                   | " Երկուս " 80 "                        |
| Կ. Պօլէս. Ընթերցասիրաց Ընթերցան Ըն-          | Մէկ Թիւին " 4 "                    | " Երեք " 60 "                          |
| Բերդարուն: Սէօ Զոր Խանի Լեւի Գրատ Թիւ 6.     | Որ Թիւէն ուղի ինչայ սպորաբրուկէ:   | Սէօ: պարկերաւորք և խոլոր գիւրերով եղած |
| Չիւստիա: Հաղպէնից Ընթ. Գրասենեակը:           | Դասու երկուսի քաղցրաց ճամբու ծախքը | Ծանոցումը քանիս ուրիշ սպորաբրուկէն:    |
| Տրապիւն. Պ. Խ. Էլմասէան:                     | տունդին Լրաց է:                    |                                        |

ՄԱՅԻՍ 30

Չ. ՏԱՐԻ 1862

ԹԻՒ 163

### ՏՕՆԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍ

## Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՅԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Այն նախնիքաց թիւը ամէն ի սրտէ ճշդ մարիա ազգասէրներուն ակնմըն յեղյեղեց արդէն ԱՅԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ այն նուիրական Օրը, յորում Բ. Դրան առ Ազգը շնորհած զանազան դարաւոր արածնութիւնները և Ազգին և ազգայնոց իրաւանց և պարտուց բովանդակութիւնը առաջին անգամ լոյս տեսաւ Կոթթեմպերկի անմահական հանձնարովը:

Ընդոյս 24 հինգաթի օրն էր այն Օրումն տարեդարձը՝ որ անպատմելի բերկրութիւն պատճառեց Ազգին, տարեդարձ մը՝ որ ամէն Հայերու յիշատակարանին մէջ առաջին տեղին ունենալու է և ունի, Օր մը՝ որ արդարեւ նուիրագործեալ է և ուէաք է բլաւ Հայերու համար: Ինչպէս որ իրօք ալ եղաւ. բանդի ոչ միայն Հինգաթի Օրը Մայրաքաղաքի շատ եկեղեցեաց մէջ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցուելով ի յիշատակ յիշատակաց արժանի 1860 մայիս 24 ի, յորում Ազգային Սահմանադրութիւնը իրականացաւ ազգային եղանակներով զանազան թաղեր հրձուեցան, և Օգոստոսիաւ Ղաւաթաւթ Ինքնակալ Կայսեր բարեբաւարի բարօրութեանը համար ջերմեւանդն ուղերձներ խորհուեցան յերկինս, այլ և 27 ին կիրակի օրն ալ այն տեղ՝ ուր առաջին անգամ՝ ԱՅԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ տարեդարձի տօնական հանդէսը կատարուեցաւ, այսինքն Հիւնքեար-

Իսկէսի գեղեցկագիր դաշտահովտին մէջ շուրջ 3 հազար հոգի քանի մը շոգենաւնէրով գիմելով, հայու վայելուչ բարեկարգութեամբ կենդանի փորձով ցոյց տուին, որ Հայը այնչափ օրինասէր է, որ իր ընդունած օրէնքին հաստատութեան օրը դիտէ նուիրագործել և յարգել: Ինական էր ուրեմն որ այն օրուան մէջ ազգասիրութեամբ բոցավառ սրտերը իրենց զգացմանց եւանդուն սոցացոյցը արտաբերն նշաններով ալ յայտնէին, որ զանազան տոնհախօսութեամբք զանազան քաղցրաւաչ երգերով այն տեսարանին դեղեցկութիւնը առաւել չքնաղ և սրտաշարժ գործէին, և այնպիսի ազգային միութեան և ազգային հանդիսի մը շնորհը վայելած Վէհ հաղեւ Օգոստոսիաւ ԱՅՏ ԻՒԼ ԱԶԻԶ ԿԱՅՍԵՐ անգին կենացը ի սրտէ բարեմաղթանքներ կարգային, որուն հայրական վէհ հովանիին տակ օր ըստ օրէ անդորր բարեկեցութեան յոյսերով կը սնանինք:

Ըյս ամէնը յուսացուածէն աւելի չքեղապէս ի գործ դրուեցաւ, և այս ազգային հանդիսագիրներուն շնորհիւր երկու հազարի մօտ դումար մը դրամական նպաստ ձեռք բերաւ Պէյդօղի Հայ վարժարանը և Եկեղեցին, որ մեղն համար Ազգային Սահմանադրութեան այս երկրորդ Տարեդարձի տօնական հանդէսին ամենէն աղէկ արդիւնքն ուղղալի պատին եղաւ:

Առաքողի օրհնութեան և հացի  
յարգացին հիւանդանոցի :

Ուշ մնացինք . — Եր ատեն կանուխ դործ  
տեսած ունինք . — բայց ուշ կանուխ մեր  
հասնելու տեղը հասած ենք միշտ և պիտի  
հասնինք միշտ այսուհետև ևս :

Ուշ մնացինք բռնին , լուրջ օրը օրին չը  
տուննք բռնելէ , հասար նաև բռնել կուզենք  
թէ Համբարձման տօնին օրը Սեչուխեզան  
առդին վիճակ հասնելու և իմ վիճակս աղէկ  
եղաւ , չէքու վիճակդ գէշ եղաւ , հասար ի  
մինիս վիճակը ինչպէս ալ յարմարեցաւ բող-  
նեաւն մէջ կուխ յարուցանելու զբաղած բը-  
լալով , որով և մենք ալ մեզի եղած վիճակը  
մինչև հիմայ չը կրցանք իմանալ , խրջանէ թը  
զուցել չուզեաւն համար , Սեչուխեզան այն  
օրը ուշ հասաւ աղգային հիւանդանոցը որով  
մենք ալ ուշ մնացինք անոր կիսկատար լուրե-  
րը հարգողներու մեր ընթերցողներուն :

Սեչուխեզան ճիշդ այն ատեն հասեր էր  
հան , ուր Սուլթանի զապթիէն Տեղապահ  
Արբաղանին սարկաւադ ձեռնագրովով՝ սու-  
տարապէն ետքը անոր շուրջուին քղանցքը  
բռնած ետեէն կ'երթար . միւս ձեռքն ալ  
կէս դաւաղան մը , այսինքն աւելի կ'սթ մը  
տուած բաղմութիւնը ձեղքել կուզէր հան-  
դէսին ծամբայ բանալու համար . աշխարհքս  
Դէր՝ դարցեր է բողնեաւն ահա մեծ աղա-  
ցաց մը իրենց խօսքը հաստատելու . առաջ՝  
բաղմութիւն ձեղքելով հանդէսի մը ծամ  
բայ բանալ ուղղութեամբ , հանդէսին առջեւէն  
կ'երթային՝ հիմայ հանդէսին ետեւէն կ'եր-  
թան կոր :

Տեղապահ Արբաղանը պատարաւի մէջ  
թափօրի ժամանակ հիւանդանոցին ամեն  
հարկերը օրհնած ատեն կարգը տարանին  
կուգայ . հան ալ կ'օրհնէ անոր ամեն մէջը  
գանուած ամեն կենդանիներովն ու անկեն-  
դաններովը : Հետաքրքիր Սեչուխեզան որ  
տարանին ամեն ծակերը ծուկերը նայած ա-  
տեն կը տեսնէ որ հան խաղալու թուղթ ալ  
կը տարկէ եզեր : Տարածները առնելուն պէս  
կը բերէ Արբաղանին շուրջուին տակը կը դը-  
նէ . և այսօր ալ հոս հրապարակաւ ծանու-  
ցում կ'ընէ թէ ու որ ստակով թուղթ խա-  
ղալ և վատարկիլ կուզէ՝ թող հիւանդանոց  
վաղէ ու այն տեղի աղգային տարանէն խա-  
ղի օրհնեալ թուղթ գնէ ու անով խաղայ :  
Ուրի թուղթ ալ կայ , Բէթիլի ալ , Կիսկիլի  
ալ : Սակայն ձեռքը խաղալու համար ամառ-  
վնէ առնողները պէտք է գիտնան որ ձմրան

մօտ օրհնութիւնը նորոգել տալու են , եթէ  
կուզեն շատ վատարկիլ :

Ուշ մնացինք , շուտ քաղենք . հանդէսը ,  
հանդիսականք , հանդիսագիրք , հանդիսա-  
գիրքանք ամենքը դարձող եղան . հան արա-  
մաբանութեան կառավարիչ դատաւուն ծառ-  
մը խօսեցաւ , որ Օգնական ընկերութեան վը-  
րայօք գովեստ մը կը պարուենակէր և զոր , կէս  
չէզած , գաղթեցնել տուին հանդիսականք՝  
թերևս Օգնական ընկերութեան անդամոց  
վեհանձնութիւնը չըմբարտելու համար :

Այս ծառին պարզեալ և լուսարանեալ  
բովանդակութիւնը հոս կը գնենք ահա բուն  
խի իր բառերովը :

Գիտնալը , կամենալը և կրնալը , մարդու  
երեք կարողութիւնները . որպէս զի ամենայն  
ճշդութեամբ հասկըցիլ . Օգնական ընկե-  
րութիւնը գիտցաւ . Օգնական ընկերութիւ-  
նը կամեցաւ . Օգնական ընկերութիւնը կրն-  
ցաւ . — հանդիսականներուն գլուխը ցուե-  
ցաւ . — իրաւցնէ մեծաւ յաջողութեամբ  
կրցաւ ալ . բայց ընդհակառակը առաջ հացի  
յարգած կարողանքն անհանգ անգամ բաժնի  
հանելու Դէր իշխողին : Դրդ յիշեալ կարողու-  
թիւնները . այսինքն , թէ գիտնալը , թէ կա-  
միլը , և թէ կրնալը , ըստ որում պարզ կա-  
րողութիւններ են , գործածելիք չափս ալ  
կարողութեանց նկատմամբ պիտի գործադ-  
րէի . մանաւանդ այն կարողութիւններուն ,  
զորոնք Օգնական ընկերութեան ունենալը  
հաստատեցի . ուրեմն ամեն կերպ հասու-  
ցումներու ճշմարիտ արժէքն ունի . . . . :

Այս ծառին մէջ արամաբանութեան դա-  
սէն դուրս ելծէ հասկըցիլու խօսք մը կայ՝  
սա էր թէ՝ առատ հացի յաւելցած կտոր-  
ուանքներէն անհանգ անգամ բաժնի հանե-  
լու դէռ կը յաջողին եղեր . . . . :

— Աւշտ , մշտ , նզովից արմատներ , ( հե-  
տեւալ սուտուն այսպէս կը պօսար հիւան-  
դանոցին դռնապանը )

Ինչպէս ալ շուտ խմացան . բարով խերով  
մեր արամաբան կառավարիչն ալ երեկ այն  
ծառը չը զրուցեր . Պօլիս , գեղերը , խիւէ-  
ները շուն չըմնաց հոս թափեցան :

Աւշտ , մշտ , բխտ , բխտ , բըշտ , բըշտ .  
սխալ է անասուններ , սխալ է , հաւասարեք  
խօսքիս , թէ որ առատ հացի յաւելցած կը-  
տորուանքներէն անասուններուն անգամ  
բաժնի հանելու դէռ կը յաջողի Օգնական  
ընկերութիւնը , ինչպէս համար ասունները  
երեկ սեղանին վրայ խաշամային եաղը կը-  
տորին համար իրարու հետ պիտի կուտէին :

Բաժանակէ, բանն առնի է:

Այս արարածն Սերովբէ վարդապետին նկատմամբ մեր  
— Լիզային Այրը-Բի-ն ըրած Լիզային շարժառիթը:

(Հարունակո-Բի-ն և վերջ. գէս Բի- 162:)

Այս վարդապետին խոյտառակութեան  
ըւրը մեզի հաղորդողները, երբեք նա  
խրնթաց անցքերով ՚ի հեռուստ կամ ՚ի  
մօտայ բնաւ յարաբերութիւն մը ատելու-  
թիւն մը թշնամանք մը չունին Սերովբէ  
վարդապետի հետ. և քանի մը ամիսէ ՚ի վեր  
որ գործերով Եսոբ վախի և Իզմիտու կողմերը  
դացած և վերադարձած էին, և այն կըսեմք  
թէ Սերովբէ վարդապետին ծեծուելով հա-  
լածուելուն խոչնդոտն եղեր և յարգոր ալ  
ըրեր էին, չեն կրնար հանդուրժել ր անդո-  
ւն Բերան մը ունեցող շարաֆ և զարաֆի կըն-  
քուին մեզի հետ, և այն հրապարակաւ:

Ուստի Սեղուն՝ դարձեալ ազգային վար-  
չութեան ընելիք անաչառ և մանրախոյզ բըն-  
նութեանը օգնելու համար, և Սասիսի ու-  
նեցած հաւատքին համաձայն՝ որոնք Գժո-  
ւիկ Լուսին Լաւարտ Բի Սեղուն՝ առանց վա-  
ւերական վիպո-Բի-նի յետք ունենալու և միայն ՚ի լոյս այս-  
պիսի ծանր անբախտութիւն մը իր երկրորդ մեջ Լա-  
ւարտի ըլլալ, ահա հրապարակաւ կըսէ որ  
եթէ վաւերական վիպո-Բի-ն կը սեպուի, իւր  
քովը ունի նոյն իսկ այն անձին խոտառակութե-  
թիւնը, որ եթէ վարդապետին մը գէմ ընդ-  
գիմանալը մեղք սեպէր, անոր պիտի չհամար-  
զան պիտի ըլլար: Եւ որովհետեւ յիշ զարաֆո-  
ւի-ն ըրած չըլլամք, և նորէն թշնամանք չը  
կրնէմք, սարսոք կը սեպեմք ազգային վարչու-  
թեան ընելիք քննութիւնը գիւրացընելու,  
և մեր ընթերցողները սարահոյժընելու հա-  
մար, որ ինքնահար զրպարտութիւն չեմք ու-  
ղեր ընել երբեք, և ոչ ալ առանց փաստի կը  
խօսիմք երբեք, հոս նոյն խոտառակութիւնը  
գնէ. հոգ չընելով որ Լիզուակալ Սա-  
հակ մը Սերովբէ վարդապետին ազգային վար-  
չութիւնը համար շինած թուղթը ստորագ-  
րած է քանի մը անձինքով, — որոնց մէջ նոյնչափ  
գիր մը գրելու կարող մէկը չ'գտնուելը տեղե-  
կութիւն առած եմք — հոգ չընելով կըսեմք, որ  
այդ Լիզուակալ Սահակը և իր հետ ստորա-  
գրողները թէ և շատերու պատմած են այս  
գայթակղական գեպքը, բայց մէկը ՚ի շնորհս  
իւր անթուակալութեան յանձն տուեր է այն  
պիսի տեղ մը իր ստորագրութիւնը դնել,  
միւսներն ալ քանզի խեղճերը իրենց ստորա-

գրութեանը բեռնակիրն են և յարգը չ'գի-  
տեն. հոգ չընելով կըսեմք որ թերեւս նոր  
մահդէրագրութիւն մը դարձեալ պիտի ուղ-  
ղուի ազգային վարչութեան, ան ալ թերեւս  
Սերովբէ վարդապետին կամ իր կիրքը սրա-  
տող մէկի մը շարագրութիւնն ըլլալով:

Ահա՛ խոսքաշնորհութեան օրինակը:

1862 Մարտ 25:

Մարտ ամսոյն մէջ Երարատեան Սերովբէ  
վարդապետը Նիկիոյ Նոր-գիւղը այցելութեան  
գալով ըստ սովորութեանն Հայաստանեայց  
սուրբ եկեղեցւոյ ուղղափառ վարդապետու-  
թիւնը քաբողելու, կ'ամսցունեմ ձեր աղ-  
գասիրութեանը որ այն Սերովբէ վարդա-  
պետը մարտ քսան և չորս մեծ պահոց Լա-  
ւարտայ խոր վերապր մոնելու շաբաթ օրը  
եկաւ և կիրակի առտու սուրբ պատարագ  
մատուցանելու պարտաւորեցաւ. ես ալ գիւ-  
ղիս ժամկէտ ըլլալով կիրակի առտու պառ-  
կած տեղէն կանգնելու դացի, վարդապետ  
հրամէ ըսի, որ եկեղեցի դոյ. ներքս քովս  
եկոր ըսաւ. . . . .  
. . . (1) ըսաւ. ես ալ ըսի քի միտքդ սրտա-  
լեր է. չեմ ի գոր ըսի. բըռնութեամբ եկոր  
ըսաւ և դուռը դոցեց ու ուղեց իր պիտի  
չափը չափել, բայց ես յանձն չառնելով  
եկեղեցին փախայ երբոր ըսեցաւ քովս տա-  
րի, ինչու փախար ըսելով երկու երեւոյս զոր-  
կաւ շամառով. այսպէս կ'ամսցունեմ մեծար-  
գոյ ակարցդ:

Ն. Օ.

Սահակ Գալուստ

Պաշտօնական

Նիկիոյ Նոր Գիւղ:

Երարատեան իմ Երարատեան իմ. յանցաւոր է  
Սեղուն Քաւ Սրբութեանդ տաճարը պղծող  
այսպիսի դարձելի անցքերու հրապարակաբա-  
րող ըլլալով. Սեղուն, որ աւելի կ'ուղէ այ-  
սօրվրէն մեռնիլ քան թէ Քաւ, ով Տէր,  
հանգչած սրբազան Վարդապետ պատարագնե-  
րը այս օրինակ անպատիւ գործի մը մէջ տեղ-  
նել և ինչպէս, որ սրտով, որ մեռելութեամբ  
պիտի հանգուրժին Հայերը այսօրինակ վար-  
դապետի մը մատուցած պատարագին ետեւը  
կանգնիլ և անոր օրհնութիւնը ընդունիլ,  
օրհնութիւն մը՝ որ անեծքի հետ հաւատա-  
րութիւն ունի. օրհնութիւն մը՝ որ նոյն իսկ

(1) Այս կէտերուն տեղը դրած խօսքերը, թող ներքո ի  
մեզի որ կէտերու փոխանցինք:

պատիժ կը հրաւիրէ ներկայ եղողներուն վը-  
րայ . օրհնութիւն մը՝ որ ի կէն ճարտար ի ցանկա-  
նալոյ հայեցողը, շնայ . քարոզող Ներկաւոր Վար-  
դապետին անարժան մէկ աշակերտը պիտի  
տայ, և որուն սիրտը՝ նոյն իսկ Վանորայ՝ նոյն  
իսկ Սոքոմայ՝ դարչելի ծուխը կը ծխէ : Այս  
տուած իմ . ներքէ Հայուն, ներքէ Սեղուն  
ալ, որ միայն քու վրէժխնդրութիւնդ կը հը-  
րաւիրէ պատիսեաց վրայ, որովհետեւ երկրիս  
վրայ Քու անբծութեանդ Քու արդարու-  
թեանդ գործադիրներ քիչ կը գտնուին . . . . .  
Ներքէ Սեղուն ալ որ ընտրէ հոս վայրկեան  
մը աւելի ղրպարիչ կոչուիլ . քան թէ, Տէր իմ՝  
Քու փառացդ սպասարկուն պատրիարկ գոր-  
ծի մը մէջ գտնուած ըլլալը բամբասուի, և  
այն ոչ այս առաջին անգամ . ներքէ Հայուն  
որ Քու սրբութեանդ հանգստեան Տաճարին  
սեմը կոխելու անարժանը, բաբէ՛ . Քու փա-  
ռացդ քարոզ՝ բեմը կը տեսնէ և կը հանգուը-  
մէ . . . . .

Բայց մենք՝ որովհետեւ այս վարդապետին  
անցեալին վրայ խօսելու դժբաղդութիւնն  
ունեցանք, և ինք ելէ ուրիշ քիչ ինչ գործած  
եմ այդ լար-ի-նը նէ քննութիւն թող ըլլուի  
կ'ըսէ, և այս քննութիւնն ալ Վրդային Վար-  
չութեան արգարասիրութեանը բաժինն է,  
մենք կ'ըսեմ, ձրի զղարարութիւն ըրած չը-  
լլալու համար այս հրեշտակն ի մարմնի ան-  
մեղին վրայ (՝) — ինչպէս որ կը ցանկանք որ բո-  
լոր մեր կրկնը ըլլայ — այս անգամ սրտա-  
ւորեալ եմք գաւառսբնակ Հայուն մը ըրած  
նկարագիրը մէջ բերել, և դատաստանը ըն-  
թերցողներուն ձգել . միայն թէ կանուխիկէ  
կ'ըսեմք որ գրուելիք անցքերը աշխարհածա-  
նօթ ըլլալուն, նոր ամբաստան-ի-ն մը չէ և  
պէտք չէ համարուի : Ստոթէոս Սրբազանի  
կ . Պօլս եղած ժամանակը — կը յիշեն ան-  
շուշտ աղբայինք — որ Նիկիոսիոյ վիճակին  
մէջ Պախէճիկ գիւղը մեծաբոյն մատմբ  
Պատրիարկութեան խրտեցան, և փոքր միւս  
եւս տեղւոյն առաջնորդ այժմ Տեղապահ  
Սրբազանը իւր վիճակին մէջ գտնուած մէկ մեծ  
գեղին հողերէն տիտի աղատուէր, և աղբն  
ալ որ իւրպատկամանը վրայ արդէն կ'ողջայ՝  
այս Արարատեան վարդապետի միջոցաւ, այն  
փոքր միւս եւս ծակ մը պիտի բանար իւր ե-  
կեղեցւոյն միութեանը նոր և ծանր հարուած մը  
ալ ընդունելով : Բարեբաղդաբար Հայաստանի  
հրեշտակը աղբին անձնուէր կենդանի : Ահա-  
տակը, Արանաշորհ նախնեաց մէկ ճշգրիտ  
կենդանատիրը — Խրոբեան Սիրտիչ վար-  
դապետն է ըսածս — իւր աղբու քարոզը-

թեամբը փութաց այս պառակտման առաջին  
առնելու, անձամբ Պախէճիկ երթալով և  
քանի մը շաբաթ հոն կենալով : Այս եղելու-  
թիւնը ծածկուած չէր, չէ և չպիտի մնայ  
յաւիտեան . մանաւանդ՝ այն գիւղի յիշատա-  
կարանի մէջ . Բայց թէ ինչո՞ւ հրապարակա-  
քարոզ չեղաւ այն ժամանակը, ինչո՞ւ լրագիր-  
ները լռեցին այս տշխարհալուր դայթակղու-  
թիւնը, պատճառն այն է կըսեմք, որ այն  
ատեն դեռ աղատիստութիւնը հայհոյու-  
թիւն սեպւելուն, վէրքերը ծածուկ պահել  
ստիպած էին դաս մը մարդիկ, որ և մինչեւ  
ցայսօր վէրքերը ծածկելով խղիւղթեղ և  
Հայը բոլորովին շարաւ դարցունելը իրենց  
առաքինութիւն կը սեպեն . . . . .

Բայց հիմակ այն ժամանակին մէջ չ'եմք,  
հիմակ պէտք է լոյս տեսնայ այն ամենը . այն  
ամբարշտութիւնը՝ որուն դործին պատուան  
մեր հրապարակած Այր-արատեան Սերովի-  
վարդապետը ըլլալով, մինչդեռ սրբութիւն  
կը քարոզէ այսօր իր Բոլոր Ինչպէս մէջ, գաւա-  
ռաբնակ Հայ մը — որուն ճշմարտախօսութեանը  
և աղբատիրութեանը երաշխաստրել քաղցր  
է մեզի — կը զարմանայ և կը հարցունէ թէ՛  
« դեռ Հայկական եկեղեցւոյն բեմն է այդ  
վարդապետը որ սեմը անգամ կոխելու ար-  
ժանի չէ » :

Այսու ամենայնիւ պէտք է որ բուն իսկ  
նոյն աղբատիրին բառերը գործածեմք հոս և  
մենք ինչպէս ներկայիս մէջ, նոյնպէս ան-  
ցեալին մէջ յիշ ղրպարի-ն չընեն իսկ թող  
ընթերցողը կըռէ :

« 1858 թուականին, երբեմն Երևան-  
եան և յետոյ և մինչեւ ցայսօր Այր-արատեան  
Սերովի-վարդապետը, Պաղէճիկի մէջ քա-  
ղողիչ էր : Իր խռովարար բնութեամբը իշ-  
խանաց մէջ երկարատևութիւն ձգելու փոր-  
ձեր ընելով, հեռացուց իրմէն այն անձերը,  
որոնք կրնային զգուշաւոր աչքերով քննել  
իր ընթացքը, և բամբասեց զանոնք իբր հա-  
կառակք խաղաղութեան, երբ իմացաւ թէ  
անոնք պիտոցած են իր փոքրաւոր անունով քովը  
առած գեղեցիկագէտ աղային հետ ինչ յարա-  
բերութիւն ունենալը . որն որ քանիցս ան-  
գամ քովէն կը փախէր ալ նէ՛ . քահանային  
մէկը միջնորդ ձգելով՝ դարձեալ քովը կ'առ-  
նէր ինքուսն ստակ և հանդերձ շնորհելով : (1)

(1) Իսկոտ դարձանալի Խոսեմ է մեզի՝ այս մարդուն լրմա-  
շու քան զարիշ վարդապետներն հարուստ ըլլալը . քանզի նա  
բաւ ատրոմէ յառաջ վանքին մէջ գտնուելով ունեցած ստակ  
նին շահեր ևն կամ վարձու տալով կամ ստոր անոր հետ ըն-  
կերութեամբ վաճառականութիւն ընելով խաղախ կամ ձե-

Վերջապէս երբ այդ տղան բոլորովին մերժեց զինքը իր բաժնորարարութեանց համար, բանը չըձակերու համար թողուց. — թէպէտե ու ուրիշ անգամ Սալիմէ ժողովողին մէկը քովը կանչելով, այդ տղային համար կ'ըսէ թէ՝ բանտը դիր զինքը, յետոյ եկար ես ստակը տամ, ան ատեն աղատե զինքը, և իմացուր ստակը իմ տար — . . . որ ունիցի ականջս լսելով լուիցէ :

— Թողուց զանի և ուրիշ մը գտնելու ետեւէ եղաւ . և գտաւ ալ քահանայի մը միջնորդութեամբ հոգեդաւակ տխտի ընեմ 15 հազար դուրուշ դրամագլուխ տխտի տամ և ձեռքովս կարգեմ ըսելով տղան քովը կառնէ, և անմիջապէս շարք մը հանդերձ շինել տալէն վերջը, քանի մը որ կը փաղաքէ և յետոյ իրիկուն մը մինչ տղան խոր քնոյ մէջ կ'ըլլայ, կ'երթայ քովը կը մանէ, ու իր շահան կամ քը կատարելու կ'աշխատի, տղան արթննալով երբ կ'աղաղակէ նէ, ձայնդ կարէ՛, մի վախճար ես եմ կ'ըսէ. — դուն ես վարդապետ, կ'ըսէ տղան . չէ՞ս անճար, վարդապետներն ասանկ բան կ'ընեն մի կ'ըսէ նէ — հապա ես քեզ ինչո՞ւ քովս առեր եմ, կ'ըսէ, ու դարձեալ կ'սկսի քծնել և շայել, և մերթ սպառնալ, բայց հնար չըլլար իր չար կամոցը հնազանդեցունել : Հետեւեալ առտուն տըզան կանուխ կ'իջնէ, և որովհետեւ հայր չուներ՝ իր խնամակալին կը յայտնէ բանը, և կ'ըսէ որ այլ ևս չ'պիտի երթայ ինքը այն մարդուն քով, և երբ քահանայ մըն ալ կը յորդորէ զինքը որ երթայ վարդապետին քով, տղան բայց ի բայց մերժելով՝ կը պատմէ ետեւում թիւնը :

Այս երկրորդ չար անցքն ալ լսելով իշխառնայ խոհական մասը, կ'որոշեն որ յառաջիկայ գեկտեմբերի մէջ Սուրբ Յակոբայ տօնին՝ որ Եկեղեցւոյ տօնին օրն է, այլ ևս չ'հրաւիրեն գիւղը, վասն զի այն օրերը ինքը այս ձայնէրը իր արքանեակներուն ձեռամբ առնելով՝ խորհրդով՝ յընան-սէյ գիւղը գնաց : Բայց ինչպէս վերը ըսի, արդէն իշխառնայ մէջ երկպառակութիւն ձգած ըլլալով, երբ իմացուեցաւ որ Սերովքէ վարդապետը գիւղը չ'պիտի բերուի Սուրբ Յակոբին, գրգռեցին ժողովուրդը,

և վարդապետին գիւղը բերուիլը աղմուս հանդերձ խնդրեցին :

Սխառն ժողովրդեան մէջ խռովութիւն չ'ձգելու համար հաւանութիւն տրվեցաւ և չարաշուկ վարդապետը դարձեալ Վաղէճիկ եկաւ, և եկեղեցւոյ բեմն ենելով ինքզինքը սրբացուց մինչև յամսս, և ժողովուրդը յուղեց իբր թէ իր վրայ չար զրպարտութիւններ կ'ընեն իշխաններէն ոմանք, վասն որոյ լստուած զիրենք պիտի պատժէ և այլն և այլն . — ծերանձ ժանգոտանձ խօսքեր :

Ասկէ վերջը նոր յայտնութիւններ տուին ծանրացուցին այդ սրբապիղծ անձին յանցանքները . քանզի դպրոցին կառավարչին տեսած քանի մը անհաճոյ պարագայներն ստիպած էին զինքը երկու դպրոցական տղայքն նութեան տակ ձգելու, որոնք յաճախ կ'երթեւեկէն եղեր վարդապետին քով, տղայք ամհալով կառավարչէն, գրով կը խոստովանին իրենց յանցանքը, և կառավարիչը գիւրը դպրոցին հոգաբարձուաց կը յանձնէ : Անոնք ալ թէպէտ զայրացան աս չարագործին մինչև դպրոցի անմեղ տղոց անդամ ձեռնամուխ ըլլալուն, բայց խոհեմութիւն սեպեցին լուսեկայն քահանայից դատուն ծանուցանել, որպէս զի անոնք ալ այս մարդուն մէջ տեղէն վերցուելուն ճար մը ընեն : Բայց սխալեցան քանզի իրենց խոհեմութիւնը քահանայից մէկ երկուքին պարզութեանը կամ անբարեխառնութեանը զոհ եղաւ . (ասոնցմէ մէկուն 800 դուրուշնոց ժամացոյց մը նուէր բրաւ . . . ) և դպրոցին հոգաբարձունքը՝ գիւղին մէջ հրատարակուեցան իբրև զրպարտիչք սրբութեան մարքութեան առաքինախալ վարդապետին ( . . . ) : Այնուհետեւ բանը որ ըստ օրէ զայրացաւ, վասն զի վարդապետն անամօթաբար կը պահանջէր տղոց տըլած ստորագրութիւնները, և պարզափա ժողովուրդը բաղմութեամբ իր նոտած սենեակը կանչելով՝ լալով գրգռեց, որ դպրոցն սուսէրօք — լեղուի — և բրօք, հոգաբարձունքն ու վարժապետները և տղայքը դպրոցէն վճռեանցին և վարժարանը փոցուեցաւ : Առաջ նշաւակի եղան վարժապետներն իբրև զրպարտիչք, և որովհետեւ տղայոց տըլած թուղթերը կը պահանջէին անոնցմէ, և անոնք հոգաբարձուաց տուինք կ'ըսէին, վասնորոյ զայրոյթն երկու դատուն ալ էր : Այսպէս՝ վարժարանն որ մեր առջև եկեղեցիի հաւասար պատիւ ունի, ստղամբակ եղաւ վարդապետին գաղանթութեանը : Նոր մէջի անմեղ մանկանց վրայ ստակալի մեղք մը պղծեցաւ նոյն

ուագործ կոտանեբու (մանիթաթուրայի) . իսկ ասիկայ բիշ միջոց մէջ այսրան հարստութեան տէր լինելը, որ օմանք 250 քսակի կը հանեն, զմեզ կ'ապշեցունեն : Վասն որ չէնք գիտեր թէ վանքը քանի կտոր ասիկ արծաթ խաչ ունի : — Այդ ալ կ'ուղէիր գիտնալ . . . զարմանալի բան, չքօնս որ ձեռնաք քօնաք բանայիրն է Սերնալ վանքը . . . ինչ ալ աղէկ վերջութիւն կուտայ գաւառին մէջ հազար արժող գլուխ մը . . .

պարսկագէտ վարդապետէն, և ազգին ամենէն յարգելի պաշտօնեաները — ՎԱՐԺԱՊԵՏՆԵՐԸ կրեմ, անուանարկ ու անպատիւ հըռ, չտկեցան, և երեք ամսոյ չափ առանց իրենց աղքատութեանը խղճալու դպրոցը չ'ընդունուեցան, և հալածվեցան մինչև եկեղեցւոյ մէջ: Սուրբ Ստեփաննոսի տօնին իրկուներ նախատօնակի ժամանակ՝ երբ վարդապետը բուրվառաւ կը շրջէր ժողովրդեան մէջ, վարժապետաց մէկն աչքին կ'երևնայ, — քանզի դատը մանէն ալ արգիլած էր —, նոյն յետոյն ձեռքի խաչովը դնաց ժողովրդեան մէջ՝ զարկաւ, ու դուրս հանեցէք սա շուներ, պռուց: Այս եղելութեանց վրայ Սրբազան առաջնորդին բողբ եղաւ, որ այս նոր Նիկիոյ դիւղէն վերցուի, և դատաւորան ըլլայ, և դպրոցին հոգաբարձուաց և վարժապետաց պատիւը չտուի: Վարդապետը կանչուեցաւ ի Նիկիոմիդա. տղայքն ու վարժապետներն առանձին քննուեցան Առաջնորդի առջև. և բանին իսկութիւնը յայտնուեցաւ ալ նէ՝ Ալիպետան վարդապետը ստորալ դոյելու ճամբան դատաւ: Ինչպէս թուաւ երկպառակած իշխաններուն, որ զինքը դարձեալ Պաղէճիկ տանին՝ մշտնջենաւ որ քարոզիչ անուամբ, որ պէս զի եղած քննութիւնը ծածկուի, և ինք արդարացած սեպիլ. բայց տեսնելով որ Առաջնորդն այս խնդրոյն ակունջ չ'իտիւրէր, — վասն զի ատով խռովութիւնն աւելի կ'արծարծէր — ան ատեն ուրիշ հնար մտածեց Այրարատ Ս. վարդապետը. հրապարակեց զինքը պաշտօնները դառնալ ի Պապականութիւն:

Արքանեակներն 150 ի չափ ստորագրութիւն ժողովեցին, և Սերովբէ վարդապետը ստորագրութիւնները Պօլիս Հասունեանին տանող պատգամաւորաց մէկին ճամբու ծախքը իր քսակէն տուաւ 500 զուրուշ Նիկիոմիդիոյ Առաջնորդարանին սենեակին մէջ:

Բիշ մնաց Պապական վարդապետը Հասունեանի կողմէն կուգար, բայց իշխանաց խոհական մասը աղքատիւրաբար զեջուները ընելով, հաճեցան ատ Սերովբէ վարդապետին գիւղը գալուն, այն թէութեամբ՝ որ, որքան ատեն գիւղը մնայ, Առաջնորդն ալ ի միասին մնայ: Սուտի դաւանութեան ստորագրութիւնները Պօլիս տանող անձերը գիւղը դարձան. նախ՝ ճշմարիտ աղքատէր Օտեան Պօղոս աղայի, և յետոյ պարտիզակ մեր հայրենիքը բնակող աղքատէր Յովհաննէս աղայ, Կ. Սիրեանի անխոնջ ջանքերովը, նաև Սրբազան Գեորգ Պատրիարքի շնորհիւր, որ

զիջանելով մեր պատուական հայրենակցին Սիրեանի ազատնացը՝ հրաման ըրաւ Հասունեանի Հրեշտակին Խորմեան հայրենասէր Սիրաիչ վարդապետին գիւղը գալու, որ իր աղքատ՝ իրերի և բուն աղքատին ոգւով քաւ լողութեամբն ցրուեց պապականութեան թուի ամպերն՝ որ ստորանկեալ Սերովբէին թունաւոր շնչէն դոյսցան, և որ մինչև ցայսօր իր հետքը թողուց և տգէտ ժողովուրդը յաղթութիւնը կրօնախիտութեամբ ընել սորվեցաւ այդ վարդապետ կոչուած . . . էն:

Այն ատեններս դեռ Պօլիս կը գտնուէր Վեհափայլ Սատթէոս Սրբազան Կաթողիկոսը, որ իմանալով այս անցքերը՝ Տատեան Պօղոս պէյին տունը հրապարակաւ զուրցեց թէ՛ ես զանի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ վարդապետ չեմ՝ ճանչնար, քանի որ ուխտազանց եղած է իր ստորագրութեամբ տուած խոստմանը՝ որ Սիսուս Աթուէն մինչև ցմահ չը բաժնուէր ուխտաւք Եղեւսեան Յովհաննէս Եպիսկոպոսէն Սիսի մէջ ձեռնադրուելով դեռ քառասունքը չը լրացած ձգէր փախեր է<sup>(1)</sup>, և ասիկայ, ըսաւ, ձեր Առաջնորդին ալ դրած եմ որ վանքին մէջ չ'ընդունի, բայց . . . . .<sup>(2)</sup>:

Գերատաախ Սակար Եպիսկոպոսն ալ որ Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին հրաւիրակ եղած էր, անընդունելի մարդ ըլլալուն վիպեց նոյն օրը, և յիշեց Ս. Ելմիածնէն հանգուցեալ Բարսեղ Եպիսկոպոսին արծաթներն ու սկիւնները դռնալով փախելը:

Այս է համառօտ ուրուագիծն այս չորաւ գործ պաշտօնէին վարուցը. ահաւասիկ ծրարեալ կը գտնէք նոյն ժամանակ դպրոցի երկու տղայ տուած ստորագրութեանց օրինակը՝ որ մարդ կը քսամի . . . . .<sup>(3)</sup>: ԱճԹ, այգսև ճակարին որ յանդգներ է դեռ բողբի ալ գիմել Սատիսի միջոցաւ. ամօթ և նախատինք նաև Հայկական Եկեղեցւոյն անարտաւթեանը՝ որ այգսիսի վատչուէր, պիղծ, զապիր մարդիկը դեռ կը պահէ իր ծոցը և ետ չ'առ:

(1) Կըսեն թէ Սիսի փախելէն վերջ՝ Խմբի գոցեր է Տաճիկ կերպարանքով և հան դաղիլիւն-Բէն ըրեր է, և Պօլիս եկեր է Եւրոպական գլխավորով, ու շատ մը միլիթներ և ուրիշ ուղած տեղերը մտեր եկեր է: Որ մէկը գրելու է տո ձեւաղին . . . . .

(2) Այս Բայոն յաջորդած կետողութիւններու մէջ նութիւնը Տեղապահ Ստեփաննոս Մարտիան Արքեպիսկոպոս մեր առաջնորդին կ'ընայ տալ . . . . .

(3) Այս քոսմենի պղծութեանց վիպութիւններուն օրինակը թէ որ մէկը տեսնուլ կը փախար, և Այրարատեան Սերովբէ վարդապետին ծախքէն որբութիւնը կը ցանկայ կարգաւ, կրնայ Մեղուի գրասենեակէն իր հետարքրութիւնը յագնել:

ներ, և թա չէ առեր մինչև ցայսօր այն ար-  
տօնութիւնը, որ միայն սրբութեամբ պաշ-  
տելու աստեղը իրաւունք ունի գործածել:»  
Հաս կը լմննայ Պարտիզակցի նամակագրին  
խօսքերը, և հաս պէտք է լմննայ կերպով մըն  
ալ առայժմ մեր բսելիքները: Սակայն այս ա-  
մէնը և այսպիսի ջհրապարակուած շատեր  
ընդարձակ գաւառի մը մէջ եղած ըլլալով՝  
և հոս յիշուածը ազգովին ճանչցուած խըն-  
դիր մը ըլլալէն զատ, ասանկ քանի մը գայ-  
թակղական դէպքեր զրոյցներ մինչեւ ան-  
գամ Պօլոյ մէջ քարոզչութիւն ըրած քանի  
մը տեղեր ժողովրդեան յաւանքը — սուտ  
կամ իրաւ՝ չունն առնէ մեղքը — և գայ-  
թակղութեան որոտձառ եղած ըլլալը վա-  
ղուց արդէն լամ ըլլարովիս, Հայեր, այս  
ամէնը կարգապահ ժամանակիկ, ըսէք, ի-  
րաւունք չունէր Սեղուն այնպիսի Աճ մը  
ուղղելու առ Ազգային Վարչութիւնը, և  
այս Աճը ընելով Գրգարով՝ եղած կըլլանք մենք.  
սուտ ամբաստանութիւն հարած կըլլանք, և այդ-  
տե՛նք ամէն անգամ գացած տեղը ծեռուի  
ձգելուն եղած ամբաստանութիւնները սուտ  
ըլլալով՝ միայն ինք ճշմարտութիւն կըլլայ:  
Դատեցէք, Հայեր, հասարակաց դատաւ-  
ասնը կ'ընդունի Սեղուն, և առ այժմ այս  
վարդապետին Պօլոյ մէջ ունեցած անցեալ  
նամանորինակ գայթակղական անցքերու վրայ  
— որոնք սուճեուն պատրաստ ունի — լուռ-  
թիւն պահելով՝ դարձեալ Ազգային Վար-  
չութեան ընելիք անաչառ և մանրամասն  
նութեանը և վճռոյն կապաւ: — Ենչպէս որ  
Խառն ժողովը յանձնառու եղած և խոտա-  
ցած է մեզ այս քննութիւնը — անփայթ ըլլա-  
լով որ Սեղունը վարդապետ մը և վարդապետի  
մը չարութիւնները պատրուակելն առարկա  
նութիւն սեպտեմբեր՝ օրը քսան անգամ նոր  
անուանելով պիտի կնքեն զինքը, ինչու որ  
լու համարուած է Սեղուն՝ թէ թշնամանքը  
իրաւունք ունենալ չըլլալէն զատ՝ ընդհակա-  
ռակն մեղադարտութեան՝ տկարութեան և  
իրաւունքէ թափուր ըլլալու անժխտելի ա-  
պացոյց մի է, և որով այժ կուտայ մեզի կրկ-  
նելով՝ թէ մեր ըրածը բամբասանք չէ, այլ  
թերեւս միշտ բանն ասանկ եղեր է և է:

# ԻՒՍԿԻՒՏԱՐԻ

ՀԱՅՈՑ ԴԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆՆԵՐ

Յայանի է որ տարիէ մը ՚ի վեր այս մեր

գերեզմանատան մէկ եղերքը Յոյները չափնօ  
մը շինած և բաւական ալ տեղ գրաւած են,  
Հայ մեռելներուն հանգիստը շինութեաւ հա-  
մար, իբրեւ թէ կենդանութեան ժամանակ  
կրած հարստահարութիւննին չիբաւեր: Առ-  
գային լրագրի մը մէջ՝ այս տեղին համար  
Իւրքիւտարցիք բողոք մը գրեր էին բողոքա-  
թիւ ստորագրութեամբ, չեմք գիտեր Պատ-  
րիարքարանի Խառն ժողովը ինչ որոշում ը-  
րած է կամ Իւսկիւտարու թաղական խոր-  
հուրդը ինչ ընթացք բռնած է այս մասին,  
սակայն հիմակահիմայ հետեւեալ նամակը  
ընդունած ըլլալով՝ կը փութամք հրատարա-  
կել, յուսալով որ կրնայ լոյս մը առաւ այս խըն-  
դրոյն լուծմանը:

Սեծարգոյ Խմբագիր Սեղուն հանդիսի:

Իւսկիւտարու մեր գերեզմանատան ան-  
ցած սրբազաններուն վրայօք քանի մը անձինք  
մեզնէ տեղեկութիւն ինկրելով, ուղեցին որ  
գրով յայտարարութիւն մը ընեմք, և Ազգիս  
իրաւունքը որչափ որ գիտեմք նէ առաջի հա-  
տարակութեան յայտնեմք, որպէս զի Ազգիս  
սեփհականութիւնը յանկրաւի չի յափշտակ-  
ուի յունացմէ: Երգ՝ բարտում յիշեալ գե-  
րեզմանատան վեճը ասկէց 26 տարի յառաջ  
ները հանգուցեալ բարեյիշատակ քեռիս ճա-  
պի մահտեօն Սկրախին ձեռքը լմննալով և  
յատկապէս հրախարակ մի ալ վերտփն ձեռք  
բերուեցաւ, պարտք կը սեպեմ Սեղունի մի-  
ջոցաւ հրատարակել այս մասին ունեցած  
տեղեկութիւնս, ըստ որում ինչպէս շատե-  
րուն յայտնի է — այն ժամանակները անդգամ  
տաճկի կին մը ելելով և տեղւոյն տիրութիւն  
ընելով, շատ միտմներ հասուց ազգին և նոյն-  
պէս Քեռիս ալ:

Պէտք է գիտնալ՝ որ յայները ասկէց 45  
տարիէ չափ յառաջները մեր գերեզմանատան  
մէջ տեղ մը չունէին և ննջեցեալ մնալ չէին  
թաղեր, այլ անոնց գերեզմանատունը՝ հոն  
իրենց եկեղեցին մէջն էր, և գեռ մինչեւ  
հիմայ ալ հան կը թաղեն շատերը իրենց նըն-  
ջեցեալները: Իսկ ասկէ 42 տարի յառաջ՝  
յոյներէն երկու երեք ելուզակ և եղեռնու  
գործ անձինք, որոնցմէ մէկը Քեօթէքճի թա-  
նաշ կըսուէր, որ իրեն կինը սարձանակով  
զարներուն համար այն ժամանակը գաւառ-  
տանական վճաւ կախեցին՝ Եւնի մահալը  
կոչուած թաղը Յունաց եկեղեցւոյն մօտ ել-  
պարափաձառի խանութին քովը, և միևնոյն  
միջոցին խըսողը Սառքօ ըսուած գողին մէ-

կրն ալ՝ անկէջ վեր վանքին այգիին տեղ (ուր այժմ տուններ շինուած է այգիին տեղը) տու- նէ մը վար կախեցին նոյնպէս գտաատանա- կան վճռով. այսպէս ուրիշ աւազակ մ'ալ — որուն անունը մոռցեր եմ — Սեւանդի մէջ կախեցին. ասոնց դիակները վար առնուած ժամանակը, Յոյնք իրենց եկեղեցիին հան- գառարանը չի պղծելու նպատակաւ չի թաղե- ցին հոն, այլ մեր գերեզմանատան մէջ սո- րապ մնացած անկիւն մը Հրէաներուն թաղին մօտ թաղեցին այն միջոցին. այն ժամանակի գտնուած իշխաններուն թոյլտուութեամբ կամ լնւ ևս անխոհեմութեամբ, շատ միալ ստակ տալով յիշեալ տաճկի կնիկներ հօ- րը, որ նոյն միջոցներուն բռնի արտապետու- թիւն ընելով, երբեմն երբեմն դրամ կը պա- հանջէ եղեր, որուն ստուգութեանը ակա- նատես կենդանի անձինք — եթէ կան — կրնան վկայել, և այս եղելութիւնը ինքը տաճկի կինն ալ պատմեց Քեռիի քանկոյ անգամ. որուն ներկայ էին գինեգրան թուծուդ օղու կոչ- ուածը, Շնորհք աղայն Օարփանայի, մահ- տեօի Վաբրիէն Օարփանայի, մահտեօի Քրիստոստուն Քեռիտեճի, և Վինեպան պարոն Ղաթի ելլըլ կոչուածը: Վանք որ երբեմն երբեմն յոյնք հոն պարապ մնացած տեղը սկսեր էէ իրենց պանդուխտ և աղքատ ննջեցեալներին թաղել յիշեալ աւազակնե- րուն գիակները թաղուիլը սրտառանք մը ունենալով ձեռքերնին, միանգամայն և մեր եկեղեցւորաններն ալ թոյլտուութիւն ըրած են՝ իբր բրիտանեայ եղբայր համարելով դա- նոնք. չգիտնալով որ յոյնք կեղծաւորաբար տեղ մը որ ոտքերնին խոթեն, ոչ միայն ինքը- ղնքնին, այլև բոլոր ազգերնին ալ հոն կը հրուիրեն մանել. որով վերջապէս ալ այլոց ունեցած տեղը իրենց յափշտակել կամ սեփ- հականել խարդախութեամբ, որուն օրինակ- ները շատ է, մանաւանդ գերեզմանատան վրայօք:

Վերջապէս յիշեալ կնոջը հետ վէճը լմնե- ցած ժամանակը՝ շատ եկան ինկան Քեռիի յունաց իշխանները, որ իրենց տեղ շնորհէ կամ հրովարտակին մէջը ղերենք ալ նշանակել տայ. բայց Քեռիս չընդունեցին, յիշեալ կրն- կան ստակ կերցունելով զանի գրգեցին, ո- րուն միջնորդութեամբ անոնց համար քիչ մը տեղ նշանակուեցաւ հրովարտակին մէջ՝ իբր շնորհ մը Ղաթիս կողմէն յունաց անտե- րունջ և պանդուխտ մեռեալներուն համար:

Օարմանայի է արդարեւ՝ որ այս եղելու- թեանց Իւսկիւտարցիք շատերնին կենդանի ըլլալովն ծանօթ են, և հրովարտակը և ի- բանները Սուրբ Եկեղեցւոյն մէջ կեցած են, և եկեղեցւոյ հաշուետուներն ալ կարծեօք նշանակուած է այս բանին համար որքան տարապիւրի ծախքեր ըլլալը, մինչդեռ ընդհա-

կառակը յոյնք և ոչ ստակ մը խարճեցին, և ոչ ալ անէի մը կամ ֆերման մը ունին ձեռքեր- նին, այլ ազգիս թոյլտուութեամբ իբր չը- նորհ մը եղած է այն միջոցներուն քանի մը պանդուխտի թաղումը: Օարմանայի է նաև որ 200 տարիէն աւելի Ղաթիս սեպհականա- տեղը, վերստին այնքան աշխատութիւն կրե- լով և այնքան դրամներ վաճակելով հրովարտա- կով մ'ալ Ղաթիս իւր ստացուածքին տէր ըլ- լալէն ետքը, այսպէս քիչ ժամանակ անցնե- լով այսինքն 26 տարիէն ետքը, անխոհեմ աղ- զայնոց և իշխանաց կողմէն թոյլտուութիւն ըլլալով, հրովարտակներն իրենց քովը կե- ցած լլլալով ալ յոյնքը տարիէ մը ի վեր Ղա- ցիս սեպհական տեղը յափշտակած և շինու- թեան ձեռք զարկած ալ ըլլալով, ի վերայ այս ամենայնի բան մը խօսող չըլլայ, և շին- ուելէն ու լմնեալէն ետքը՝ ոտք ելնեն ու Ղաթիս սեպհականութիւնը պահանջեն. և մինչդեռ 45 տարի յառաջ գերեզմանատան պա- տը շինել սկսաւ նէ Ղաթիս արդեօք յոյնքը ուր էին, և քանի՞ դրամ խարճեցին. նաև ասկից 16 տարի յառաջ ալ չընպատը նորո- գեցին՝ յոյնքը կը բնանային. և մինչդեռ այսօր հարիւրաւոր տարիներու թուականով հայոց գերեզմանատան քարեր գտնուելով հոն, և ոչ հետք մը կայ յոյն գերեզմ. կամ քա- րերու, բացի այժմ խարդախութեամբ բեր- ուած քանի մը քարերէ որոնք անշուշտ եկե- ղեցիին մէջէն բերած են. . . աւաղ որ թոյլ և անհոգ ընթացքով կառավարութեան Ղա- ցիս, վերստին դրամ վտանելու դուռ մի ե- ղեր է, ինչպէս որ հազարաւոր այս օրինակ վը- նասներ կրեր է ազգը և Ղաթիս ստացուածք- ները:

Սուտի իբրեւ Ղաթիս մէկ անհատը, կը բողբեմ թէ իմ հանգուցեալ Քեռիիս ար- եամբ չափ աշխատած Ղաթիս սեպհականու- թեանը յափշտակուելուն, և թէ կ'սպասեմ որ եթէ ազգասէր Հայք կան նէ, այս սեպ- հականութեան ձեռք բերելուն հնարը գրու- նեն ու նային. ապա թէ ոչ՝ եթէ թաղաւո- րական քաղաքիս մէջ ալ այս իրաւունքնիս ձեռքերնուս երթայ, անշուշտ ասիկայ պատ- ճառ բռնելով յոյնք՝ դուրսերը առաւել ևս շատ յափշտակութիւններու վերստին ձեռք պիտի զարնեն այսուհետեւ:

1862: Ն. թագէտ Սիհրգատեանց:  
Կ. Պօլիս. մայիս 27

ՍՄԵՐԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ

Յ. Գ. ՍԵՎԱՃԵԱՆ

Ի ՂԱԼԱԹԱ Կ. ՊՕԼՍՈՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻՀԵՆՏԻՍԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՓՈՊՈՅ ԲԻԻ 47